

ALMAN TERBİYESİ ROMANINDA KİMLİK, AİDİYET VE HUZURSUZLUK

IDENTITY, BELONGING AND ANXIETY IN THE NOVEL OF ALMAN TERBİYESİ

Öz

Modern zamanların öznesi olma vaadiyle yola çıkan birey, ancak modern zamanların "artık" bir ögesi olarak bunalıma sürüklenmiştir. Modern birey nitekim savaş, ekonomik kriz, bilgi bombardımanı ve yerellik/küresellik çıkmazında, hezeyanları ile baş başa bırakılmıştır. Söz konusu hezeyan, bir önceki yüzyıldan miras, karmaşık bir ontolojiye sahiptir. Bu karmaşıklık içinde birey ise savrulup durmaktadır. Savrulma sonucunda modern birey, huzursuzluk merkezli semptomlar göstermektedir. Modern bireyin temel karakteristiği huzursuzluk olup huzursuzluğunun sebeplerinden ikisi artık kimlik ve aidiyet olarak değerlendirilmelidir.

Zafer Şenocak'ın *Alman Terbiyesi* romanının baş kişisi Salih'in, iki dünya savaşının ortasında Türk-Alman kimliği ile benzeri bir bunalım içerisinde olduğu görülmektedir. Bunalım, öncelikle savaşların atmosferindeki yüzyılın genel karakteridir. Öte yandan iki ayrı coğrafyada kendini gösteren "yurtsuzluk", bunalımını tetikleyen bir diğer temel ögedir. Bu bağlamda asker Salih, varoluşçu çizgide kimlik ve aidiyet krizi yaşamakta olup hem tüm bu sürecin hem de modern zamanların bir çıktısı olarak huzursuzluğunu koyulaştırmaktadır. Salih'in kendisine sorduğu sorular bir girdap yaratmakta, Salih de içerisinde kaybolmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kimlik, aidiyet, huzursuzluk, varoluşçuluk, yabancılaşma.

Abstract

The individual who set out with the promise of being the object of modern times has been dragged into depression only as a "residue" element of modern times. Thus, the modern individual has been left alone with her delirium in the wars, economic crisis, data bombardment and locality/globality dilemmas. The delirium in question has an elaborate ontology that has been inherited from the previous century. In this complexity, the individual has swept away. As a result of sway, the modern individual shows anxiety-centered symptoms. Therefore, a characteristic of the modern individual is anxiety and the two of reason for her anxiety may be considered as identity and belonging.

It's seen that Salih which the protagonist of Zafer Şenocak's novel of *Alman Terbiyesi* is in a similar depression with his Turkish-German identity in the middle of the two world wars. Depression is primarily the general character of in century in the atmosphere of wars. On the other hand, "homelessness" which appeared itself in two different lands, is another main element that triggers the depression. Thus, the soldier Salih has experienced a problem of identity and belonging along with the existentialist line and intensified his anxiety as both outcome of this whole process and modern times. The questions which Salih's asked himself has created a gulf and Salih has got lost in it.

Keywords: Identity, belonging, anxiety, existentialism, alienation.

Mürsade Meryem KILIÇ

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul, Türkiye.

ORCID: 0000-0002-????-????

E-mail: m.meryemkilic@gmail.com

Geliş Tarihi/Submitted: 09.10.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 26.11.2021

Kaynak Gösterim / Citation:

Kılıç, Mürsade Meryem (2021).

"*Alman Terbiyesi* Romanında Kimlik, Aidiyet ve Huzursuzluk", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*. 13/26, 231-262.

<http://dx.doi.org/10.26517/ytea.501>

Extended Summary

Zafer Senocak is a writer known for poems, essays, stories, and novels, was born in Turkey but immigrate with his family in 1970, writes both German and Turkish. Published in 2007 the novel of *Alman Terbiyesi* is centered on Salih which went through identity and belonging problems with German and Turkish. The maintain issue and the theme of the novel is followed through Salih, and Salih is in the middle of depression, purgatory, both between the two World wars and his own two worlds. On the other hand, Salih has felt the depression after his wife which beloved his German captain's daughter was dead. Salih had questions before his wife was dead nevertheless these questions stayed on the surface. In order to go deep this questions, extreme events have to happen. For instance, dead, war, betrayal, migration or quickly far/run away from something or everything. Actually, Salih has went through all of this events.

When Salih and his wife had felt about Second World War in Germany, they have came in Istanbul. On the other hand, Salih's questions about himself has deeper again. In fact, Salih has always questions inside from his. But, this migration which from Berlin to İstanbul, has shown identity of Salih in Germany, which may German identity of Salih's. As a matter of fact that, the scenery may obviously enjoy only if you far away from the scenery. Not to mention the fact that the death of Salih's German wife Annette and has been engraved in Turkey should evaluate with a symbol. Come to Turkey is a practical outcome which critical attitude of the enlightened which is not surrendered to change with -possible- war in Germany.

Salih has far away from the identity of German with his wife's death. Becoming distant which both his wife and Germany, has been aloned and alienated himself. On the other, Salih has begun writing his memories. thanks to this habit, Salih has confronted himself in the past. And thus, he has tried to understand the belonging of identity of German or Turkish. Salih is always in the middle of this identity. He can't choice about it: One of them, both of them or may be none of them. As a matter of fact that, the story of Salih is similar to the

story of the modern individual. The modern individual is always in the middle, also. There are questions all the time but Anything never can't be the solution. Because of this paradigm, Salih can describe neither German nor Turkish. In this course the impossible of "the/an identity" in the modern times is come to end with importance of talking about identities rather than "the/an identity".

Homelessness is the other element of problems from belonging to Salih which protagonist of *Alman Terbiyesi*. Salih was born in Manastır and grew up in Germany. Actually he is from Turkey from The Ottoman lands. When the war has begun, he had come to Turkey. But belonging to multilands is an important problem for Salih's mind. In the several lands, or maybe race, "Where is he belong?", "Who is Salih?", or "Where should/may be Salih belong?" "Who should/may be Salih?". This questions help to understand of Salih's mind and problems of belonging and identity.

It is absolutely should be accepted the fact that, Salih has through with anxiety in this period. Anxiety is also rooted from atmosphere of the First World War and the Second World War and Salih has saw all of them. Because of the be soldier, Salih is always on the alert. In this situation, peace can not be talked. Particularly the war has a huge problem in Salih's life and mind. Hence end of the novel, Salih has run into peace to some extent inasmuch as end of the Second World War.

It should be remembered that modernism and postmodernism as a result from anxiety in social, political, economical or humanity türbülans. Salih has to get rid of this anxiety along with problems about identity and belonging, to some extent. Writing his memories is result of this efforts. Thus, because of confronting to himself by writing your memories is may key of the peace. As we know it, in pyschology writing is method of the rehabilitation in order to meet or know about yourself.

The novel of *Alman Terbiyesi* may evaluate with autobiographic statement. For instance, the writer of novel, Zafer Senocak immigrated to German with his family in 1970's and never came back to Turkey.

Senocak was in Germany on his childhood, teenager and adult. It is naturally possible that the writer may go through the problems of identity, belongings or anxiety. Knowing about this data may understand to Salih which protagonist of *Alman Terbiyesi* for readers and find out for researchers.

Giriş

Bireyin merkeze alındığı batılı bir edebî tür olan roman, kısa zamanda hızlı fakat sancılı bir ilerleme göstermiştir. Roman temelde bir birey anlatısı olmasına karşın romanın edebiyatımızdaki ilk görevi, toplumu eğitecek düzeyde, sosyal mesaj içerikli, mimetik bir yapıyı yansıtmasıdır. Söz konusu mimetik yapı, Stendhal'ın "Roman, sokağa tutulan aynadır." yargısıyla birebir örtüşür. Batıda 20. yüzyılda gerçekliğin parçalanması (İzafiyet Teorisi), söz konusu aynayı çoğaltır; artık tek bir gerçekten bahsedilemez. Bilim ve teknikteki gelişmelere paralel olarak sosyal yaşamın seküler, materyalist, kapitalist bir karakter oluşturması, geleneksel olandan kopuş ve gelişmeye duyulan inanç, edebiyatta yeni arayışların itici kuvveti olur (Gülsoy, 2016: 35). Küreseldeki edebiyatlar, asillerin anlatısı olmaktan çıkıp "küçük insanlar"ın hayatlarına mercek tutar. Bunların hepsinden öte, dünya tarihi, iki küresel savaşa şahitlik etmiştir. Savaşların yıkıcı gücünün bireylerde yansması ise çok şiddetli bir içe kapanış, sorgulama, huzursuzluk ve kayboluş -hem kendi içinde hem de toplum içerisinde eriyerek kaybolma- şeklinde seyretmiştir. Böylece modern dünyanın yeni bir yansması olan değişen ve dönüşen dünyanın prototipi, "modern birey" doğmuştur.

Modernite, bireyde ve toplumda büyük değişimler ihtiva eden ve hâlâ yaşanmakta olan bir süreçtir. Moderniteye geçişi belirleyen dört devrim, bilimsel, siyasal, kültürel, teknik ve endüstriyel devrimlerdir (Jeanniere, 2011: 113). Eskiye reddeden, yeniliği önceleyen, bazen de "moda" tabiriyle karıştırılan modernlik; çoğu zaman modernite sürecine de atıf yaparak kökleri "Hümanizma"ya inmekle beraber 19. yüzyılda ivme kaydeden, 20. yüzyıla hâkim olmuş, 20. yüzyıldan sonra kimilerine göre postmodernizm çatısı altında kendine bir yaşam alanı oluşturmuş, kimilerine göre postmodern süreçte eriyerek kaybolan, kimilerine göre ise postmodern süreçte revize olup çağa uyum sağlayan bir kavramdır. Modernizm ise devam eden modernite sürecinde kendine sanat, bilim, edebiyat ve felsefe gibi alanlarda ifade alanı bulmuş, modernitenin bir koludur.

Modernizm ve modernlik algısında birey merkeze alınmakta ve bir özne olarak vurgulanmaktadır. Bu süre zarfında birey, değişen ve dönüşen dünyaya ve bu dünya tahayyülünde kendine anlam vermekte zorlanmış, sürecin sonucu olarak aslında bir problematik olarak karşılık bulmuştur. Güneş merkezli evrenin keşfi, Kopernik ve Kepler ile yeni bir evren tasarımı, Tanrı'nın evrendeki hâkimiyetinin sorgulanışı, gerçeklere bakışta "izafiyet" kavramının geliştirilmesi, en nihayetinde merkezsizlik düşüncesi, söz konusu süreçte varılan noktayı "birey" ile buluşturur. Modernlikte tek sorunsal birey değildir fakat modernizmin en önemli problematiklerinden biri "birey"dir. "Birey", çevresinde olan her şeyi -doğruluğu sorgulanmaksızın- tanımlama ve tarif etme yetkisine sahiptir. Böylece bireyin etrafındaki nesnelere ilişkisi, bireyin zaman, mekân ve diğer bireyler ile ilişkisiyle beraber son tahlilde bireyin tanık olduğu tarihî hadiselerle münâsebeti ve bu hadiselerin bireye yansımaları, modernlikte tartışılan ve modern edebiyatta masaya yatırılan meselelerden biri hâline gelmiştir.

Söz konusu dönem Türk edebiyatında 20. yüzyılın sonuna rastlarken dünyada da yeni bir paradigma değişiminin işareti görülmektedir. Giddens'in modernliğin sonucu olarak da gördüğü postmodern evrenin küresel olarak yavaş yavaş deneyimlenmeye başladığı zamanlar ile birey, güven-risk, güvenlik-tehlike ilişkileri arasına fırlatılmış gibidir. Modern öncesi toplumlardaki "yerel" ve "yöre"nin önceliği, zaman-uzam uzaklaşmasıyla tamamen yıkılmış yerini yerel ile küreselin birbirinden ayrıştırılmayacak ölçüde kenetlenmesine bırakmıştır (Giddens, 2020: 108). Bu bağlamda birey, merkezini mutlak surette yitirerek merkezsizleşecektir. Ecevit'in işaret ettiği gibi bahsi geçen atmosfer, tek başına mutlak doğrulara yer olmayan bir ortamdır; tüm değerler aynı ölçüde, herhangi bir hiyerarşiyi barındırmaksızın bir arada bulunmaktadır (Ecevit, 2016: 59). Nitekim bireyden topluma yayılan bu "savrulma", sanatı da etkileyerek yeni bir "gerçeklik" anlayışı meydana getirmiştir. Genel olarak sanat, özel olarak edebiyat, bahsi geçen yeni "gerçeklik" anlayışını ortaya koyabilecek yegâne zeminden biridir. Hem biçimde hem de içerikte sağlanan çoğulculuk, bireyin tek yönlü değil, içine düştüğü dünya ile uyumlu olarak çok yönlü hatta karmaşık yapısından mühlhem çoksesli metinleri doğurmuştur.

Dünyanın hızla dönüşmesi, "mikro" düzeyde ulusal edebiyatları belli ölçüde etkilese de çağın bileşenleri artık küresel ölçekte yankı bulmaktadır. Birey merkezli evrenin söz konusu hızla dönüşümü, genelde topluma, özeldede edebiyata ve sanata yansımaktadır. İki büyük dünya savaşı ile bilimin yıkıcı gücünü, öte yandan sanayileşme ve üretim şekillerinin değişmesi ile hızlı ve pratik/pragmatik üretimi deneyimleyen birey, içe dönük bir tutum geliştirecektir. Söz konusu içe dönük tutum, zamanla çevresindekiler arasında/içinde yahut onlarsız ciddi bir yalnızlık, yalıtılmışlık ve iletişimsizlik problemi olarak karşılık bulacaktır.

Soyut düzlemde yalıtılmışlık, Marx estetiğinde makineleşmenin sonucu olarak, insan merkezli emekten, makine merkezli emeğe doğru bir yönelimin vesikasıdır. Paranın bir mübadele aracı olarak gücü onure edilmiş, rasyonel, tamamıyla hesaba ve uzmanlığa dayalı bir evren kurulmuştur. Modernleşen ve hızlanan dünyada bireyin yaşadığı "konfor"un bedelini bireyin bizzat kendisi, kendisine yabancılaşarak ödemiştir. Bu bağlamda iktisadî olarak gündeme gelen "yabancılaşma" kavramı Lukacs ile ilerletilmiş ve nihayet Simmel ile sosyokültürel bir kavram olarak açıklanmıştır. Simmel "yabancılaşma"yı iç hayatın toplam durumu ile unsurlarının durumu arasında var olan bu uyumsuzluk olarak görmüştür: "İnsanlar teorik ya da pratik yaratıcılıkları sayesinde, ruhun bu ürün ya da içerikleriyle, bir anlamda bağımsız olan bir nesnelleşmiş tin evreni olarak karşı karşıya gelir, bu ürün ya da içeriklere öyle bakar. Ruhun hayatının biçimlendiği dışsal ya da maddi olmayan dünya, özel türden bir değer olarak görülür" (Simmel, 2009: 341). Simmel'e göre "yabancılaşma" aslında insanın kendinden uzaklaşmasının görünümlerinden biridir. İnsanın kendine uzaklaşması düşünürü göre "şeyleşme", "yabancılaşma" ve "nesneleşme" olarak da aşamalandırılabilir (Berger, Luckmann, 1991: 208-209).

İnsanın kendinden uzaklaşması, yabancılaşma, yalıtılmışlık gibi kavramlar sosyoloji ve kültürel çalışmalarda "kimlik" kavramı ile birlikte düşünülmüştür. Değişen ve dönüşen dünyanın hızının paradigmalara yetişemeyen birey, içe dönük tutumu ile kimlik sorgulamalarına girmiş, bir sorunsal olarak kendini mesele hâline getirmiştir. İki dünya

savaşının ortasında çağın huzursuz tanığı, Zafer Şenocak'ın *Alman Terbiyesi* isimli romanının baş kişisi Salih'in, Almanya ve Türkiye arasındaki kimliğini sorgulaması, iki millet arasında aidiyet bunalımına girmesi, yabancılaşmanın tipik bir örneğini oluşturmaktadır. Salih ile birlikte romanda kimlik, aidiyet ve huzursuzluk temaları üzerinden, çağın bireye yüklediği sancılar ve bireyin yaşadığı yabancılaşma gözler önüne serilmektedir. Sazyek'in "özel yabancılaşma" olarak açıkladığı modern dünyada bireyin toplumsal yapıdaki konumunu ve rolünü doldurmadığını hissetmeye hatta böyle bir konumun varlığından dahi şüphe etmeye başladığı (Sazyek, 2008: 31) durumun bir benzerini Salih yaşamıştır. Bu süreç daimî sorgulama ile romanda bir izlek olarak altı çizilmiştir.

Yazar ve Salih: Huzursuzluğun Başlangıcı, Göç

"Göç Edebiyatı" Türkiye'de doğmuş fakat sonrasında zorunlu veya istekli bir şekilde yurt dışına göç etmiş yazarların eserlerinden oluşan edebiyatı en genel olarak kapsayan isimlendirmelerden biridir. Bununla birlikte söz konusu edebiyatın isimlendirmesinde birtakım ayrılıklar bulunmaktadır. Örneğin Sakallı kapsamın, "Migrantenliteratur" kavramı ile Almanya'da yaşayan ve Alman dilinde ürün veren yabancı kökenli yazarlar ve yapıtları olarak "Göçmen Yazını" ismiyle değerlendirildiğini belirtir (Sakallı, 2006: 163-164). Aytaç "göç" ve "sürgün" kelimelerinin birbirinden farklı olduğunu; göç kavramının içinde zorunluluğun pek kesin olmadığını dolayısıyla "Göçmen Edebiyatı"nın yazarların kendi seçimiyle göç ettiği yabancı ülkelerde verdikleri ürünler toplamına işaret ettiğini vurgularken "sürgün" kavramı içerisinde mutlak zorunluluğu barındığı için bu iki kavram etrafında oluşan edebiyatın farklı kefelere değerlendirilmesi gerektiğini vurgular (Aytaç, 1995: 56). Tilbe ise ulus ötesinde gelişen edebiyatı "Göçmen" yerine "Göçer Yazını" olarak adlandırmanın daha kapsayıcı olduğunu düşünmektedir (Tilbe, 2015: 459-460).

"Göç edebiyatı", 1950'lerden sonra Almanya'nın acil işçi arayışı ile birlikte büyük hayallerle Anadolu'dan birçok insanın kısım kısım Almanya'ya göç etmesinden ötürü çoğunlukla Almanya ile birlikte

anılmaktadır. Yüksel Pazarkaya, Akif Pirinçci, Emine Sevgi Özdamar gibi yazarların oluşturduğu Almanya'da yaşayan Türk yazarların eserleri, küresel çapta ilgi uyandırmıştır. Söz konusu yazarların kimi eserlerini Türkçe, kimilerini Almanca kimilerini ise her iki dilde yazmaları kısaca her iki dile de anadil ölçüsünde hakimiyet, iki kültür arasındaki uçurumlara sebep oluş ve söz konusu durum edebî eserlerine de yansımıştır. Bu sebeple göç edebiyatının önemli bir kısmı, iki medeniyet, iki dünya görüşü arasındaki benzerlik ve farklılıklar, göçün bireyde ve toplumda yarattığı sorunların önemli bir kısmını oluşturmaktadır.

Zafer Şenocak ise küçük yaşta ailesinin Almanya'ya göçü ile birlikte eğitim hayatının büyük çoğunluğunu Almanya'da geçirmiş, iki dilli akademisyen bir yazardır. Bu bağlamda edebî eserlerinin bir kısmını da Almanca vermiştir. Bununla birlikte kimi eserleri de doğrudan Türkçe kaleme alınmıştır. Türkçedeki eserlerinin arasında öncelikle Almanca yazılıp sonrasında Türkçeye çevrilen metinler de mevcuttur. Yazarın her iki dili de edebî dil seviyesinde kullanması şaşırtıcıdır. Aytaç, göç edebiyatı kapsamında her hâlükârda edebiyatın belirleyici faktörünün dil olduğu, yazarın her iki dili de aynı düzeyde kullanabileceğini belirtir (Aytaç, 1995: 56). Nitekim Şenocak'ın bilimsel yayımları bir yana kurgu metinleri, denemeleri ve bilhassa şiirlerinde her iki dili edebî dil seviyesinde kullanabilme yeteneği arkasının sorgulanması gereken meselelerden biridir.

Şenocak'ın göç edebiyatı içerisinde durduğu noktayı doğru tâyin etmek, hem eserlerini hem de özelde *Alman Terbiyesi* romanını açıklamada yardımcı faktörlerden biridir. Almanya'da yazan Türk yazarları iki kuşağa ayırarak birinci kuşak yazarların Almanlara seslenmek, onlara içlerini dökmek, dertlerini duyurmak için yazdıklarını, ikinci kuşak yazarların ise temelde kimlik problematiği içerisinde olduklarını ve böylece ikinci kuşakta bireysellikte birlikte insan olmanın doğurduğu sorunların doğrudan hissedildiği eserlerin yazıldığı vurgulanır (Aytaç, 1995: 238). Zafer Şenocak'ın gerek kronolojik edebiyat serüveni gerek de eserlerindeki tematik izlek takip edildiğinde kendisini ikinci kuşak yazarlar arasında değerlendirmek gerekir.

Şenocak'ın *Alman Terbiyesi* romanının baş kişisi Salih, Manastır doğumlu olup eğitim vesilesiyle Alman ordusunda talim görmüş – bir nevi Almanya'ya göç etmiş- hatta komutanının kızı olan Annette ile evlenmiştir. Salih'in huzursuzluğunun başlangıcı Almanya'ya göç ile bağlantılıdır. Nitekim Salih bir "Evlâd-ı Fâtihân" olmasına rağmen Osmanlı'nın yıkılması, Almanya'nın görece daha üstün siyasî politikaları ve gelişmişliği, Salih'i âbâd etmesi gerekirken Salih'in iç dünyasının karmaşıklığını daha da artmıştır. Dolayısıyla Almanya'ya gidiş, Salih için bir milat olarak okunmalıdır. Öte yandan metin biyografik okuma ile değerlendirildiğinde yazarın da tıpkı Salih gibi Almanya'ya göçü özelinde benzerlikler temel alınarak yazar ile Salih arasında bir bağlantı kurulabilir. Yazarın eserinde gölgesini takip etmek yahut kimliğini sorgulamak başka bir çalışmanın konusu olabileceği açıktır. Bununla birlikte, yüzeysel bir biyografik okuma çerçevesinde yazar ile Salih'in yaşamsal ortaklıkları gözden kaçmamalıdır.

Bu noktada gündeme gelen soru işaretlerinden bir diğeri, Şenocak'ın özelde Türk – Alman sorunlarında durduğu noktanın tayini için yazarın muhtemel bakış açısının ne olabileceğidir. Zafer Şenocak'ın tutumu bazen her iki bakış açısıyla çelişse de Şenocak, kendince bir üçüncü yolu tutmuştur (Yeşilada, 2008: 222). Daha çok denemelerinde duyulan bahsi geçen üçüncü yol, romanlarının kurgu düzleminde şahıslar üzerinden de bizzat dile getirilmektedir.

Alman Terbiyesi Romanında Kimlik, Aidiyet ve Huzursuzluk

Alman Terbiyesi romanında, 1881 Manastır doğumlu Salih'in Berlin'e ve oradan İstanbul'a kadar uzanan öyküsü anlatılmaktadır. Salih, eğitim için gittiği Prusya'da Prusya ordusuna tâbi olmayı tercih eder ve Prusya subayı olarak bugünkü ismiyle Alman ordusuna hizmet eder. Bu dönemde kendini bir Alman gibi yetiştiren Salih, komutanının kızı Annette ile evlenerek Alman yaşayışını, aile düzeyine de taşımaktadır. Öte yandan Salih, değişen ve dönüşen bir ülkenin ordusunda, aile ve arkadaş çevresinde kısacası her şeyin "orta"sında kalmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrası mağlubiyet ile birlikte Almanya, ciddi bir dönüşüm yaşamıştır. Bununla birlikte Salih'in "ortada/arafta" hâline

tezat olarak Alman kimliğe koşulsuz bağlılığı, yerini sorulara bırakır; Salih, "Heil Hitler!"i apaçık bir ikrar olarak kabullenmez. Almanların Yahudi kırımını ve saf ırk düşününün ilk seslerini Annette ile birlikte sezer ve İstanbul'a taşınır.

Romanda Manastır doğumlu, "Alman terbiyesi" ile yetişmiş fakat "ülkesine dair" sorgulamaların başlamasıyla ait olduğu topraklara dönen Salih'in iki dünya savaşı arasında yaşadığı kimlik bunalımı ve aidiyet problemleri kurgusal düzlemde takip edilmektedir. Bununla birlikte "çağın huzursuz tanığı" olarak Salih'in çağına, insanına, topluma ve nihayetinde kendine yabancılaşması işlenmiştir. Bahsi geçen "huzursuzluk", Salih'in iki dünya savaşı arasında çarmıha gerilmiş ruhî bunalımlarının bir sonucudur. Romanda "aidiyet problemi" ve "kimlik" arayışları içerisinde çağı ve insanı arasında kendine bir duvar örmüş, huzursuzluğunu koyulaştırmıştır.

Savaşların ortasında bir aydın profili: Salih

1881 doğumlu olan Salih, Birinci Dünya Harbi'nde bizzat subay olarak bulunmuş, İkinci Dünya Harbi'nin ilk ayak seslerini Berlin'de hissetmiş, harbi İstanbul'dan takip etmiştir. İki dünya savaşına tanıklık etmenin bireyde ciddi tesir bırakan hadiseler olduğu muhakkaktır. Salih, bu sebeple çağının "huzursuz" tanığıdır. Öte yandan aldığı askerî eğitimle birlikte döneminin aydını olarak nitelendirilebilir. Çünkü Osmanlı'da özellikle Osmanlı'nın son döneminde harp okullarında okuyan askerî talebeler, politika, eğitim ve temel bilimler gibi talim terbiye ile yetişir. Bu sebeple Anadolu'da subay kavramının bir yüzü "aydın" kavramı ile birlikte okunmuştur (Yalçın, 1998: 160). Yalçın'ın da işaret ettiği Türk romanında özellikle Tanzimat'tan sonra Anadolu'da aydının asker tipi ile yansıtılmasıdır. Nitekim millî ve medenî değerlerin bir yansıması olarak doktor yahut doğrudan askerî okullarda yetişmiş subaylar, özellikle 1923-1946 arası Türk romanında önemli bir yekûn tutmaktadır (Özkütükçü, 2016: 62-65).

Savaşın başlamasıyla birlikte Salih'in İstanbul'a gelmesi, "Âri Irk" politikasını ve kısımları onaylamamasının eyleme dönük davranış biçimidir. Nitekim "aydın" kimse kendisine dayatılanları akıl

süzgecinden geçirmeden kabul edecek değildir. Romanda da görüldüğü gibi iktidarın öngördüğü koşulsuz itaat meselesine Salih, akl-ı selîm dairesinde, sorumluluk alarak ve düşünceleri doğrultusunda karar vermiştir:

“Neden Almanlar için çalışıyorum? diye sordu kendi kendine. Gestapo subayının yanından ayrılıp yola koyulduktan sonra. Almanya’yı zor gününde terk etmiş olmanın verdiği vicdan azabı mı? Neredeyse kırk yılını geçirmişti Almanya’da. Ama bugünkü Almanya, Kayzer’in Almanya’sı değil ki. Kaybedilen Cihan Savaşı’ndan sonra ordu dağıtılmıştı. Ordu dağıtılsa Almanya da dağıtılır” (Şenocak, 2007: 50).

Türk edebiyatında Birinci Dünya Savaşı etrafında yazılanlar, bizzat şahidi olunan bir savaşın önemli bir yekûnudur. Fakat İkinci Dünya Savaşı resmen dâhil olunmayan bir savaş olduğu için edebiyatta savaşın sonuçlarının küresel ölçekte etkileri ile karşılık bulmaktadır. Söz gelimi Almanya kanlı bir yıkımı yahut Nagazaki âni bir yok oluşu doğrudan tecrübe ederken savaşa katılmayan cenah bunların sonuçlarından dolayı olarak etkilenmiştir. Şenocak’ın ailesi ile birlikte savaştan kısa denilebilecek bir süre sonra Almanya’ya yerleşmesi, savaşa doğrudan tanıklığını sağlamaktadır. Çünkü bir ülkenin topraklarından resmen bir savaş vukû buldu ise etkileri yüzyıllara yayılabilmektedir ki söz konusu örnekte savaşın en somut kanıtı “Berlin Duvarı” henüz yerindedir. Dolayısıyla yazarın modern dünyanın ve insanın tarihî dönüşümlerinden biri olan İkinci Dünya Savaşı’nı da romanın temel atmosferlerinden biri hâline getirmesi bu sebeple de bilhassa anlamlıdır. Böylece yazar resmen vukû bulmuş iki dünya savaşı arasına Salih’i konumlandırarak modern bireyin macerasını da okura Salih üzerinden vermiş olur.

Bütün bu savaşlar, yıkım ve yeniden inşa süreçleri Salih’te de “aidiyet”, “kimlik” sorgulamaları ve “huzursuzluk” belirtileri şeklinde yankı bulmuştur. Dolayısıyla görülen birçok belirti ile Salih’in içine düştüğü durum, bir “yabancılaşma(alienation)” örneği olarak da okunabilir. Balcı, yabancılaşma kavramının çok katmanlı yapısına dikkat çekerek kavramın psikolojik, felsefî ve sosyolojik anlamlarına işaret etmektedir (Balcı, 2012: 88). Bu bağlamda Tanzimat döneminde yabancılaşmanın ilkel hâli olarak değerlendirmeye müsait kültürel

ve sosyal yabancılaşma, bir modernleşme biçimi olarak okunsa da Alman Terbiyesi romanının "protagonist"i Salih için ilk başta Balcı'nın da işaret ettiği katmanlı yapı hatta "anomi" görülmektedir. Öte yandan Salih için kahramandan ziyâde "protagonist" kavramı daha uygundur. Salih bir kahraman olmak zorunda ise ancak "yenik" bir kahramandır; öncelikle kendisini aşamamıştır. Sazyek de ayrıca topluma ve/ya hayata yabancılaşmasıyla bireyin modern romandaki tek temsilcisi olarak "protagonist"i görmektedir. Böylece "protagonist" topluma veya gerçeklikle uyum sağlayamamanın iç sıkıntısını doğrudan ya da dolaylı olarak hisseder (Sazyek, 2015: 281). Söz konusu iç sıkıntı, hakikatte Marksist kapitalist sistemin iddia ettiği gibi işçinin ürettiği ürün ile arasına koyduğu mesafeden(duvar) mülhemdir. İşçinin, başka bir şekilde ifade etmek gerekirse emeğin, ürettiği şey/nesne, emekten yani işçiden mugayyir bir yapı arz eder. Böylece emeğin ürünü nesneye aktarılmış, maddeleşmiştir. İşçinin emeği gerçekleşmiştir fakat bir anlamda da emek yok olmuş, nesneleşmiştir (Marx, 2013: 75). Bahsi geçen durum varoluşsal düzlemde bireyin çevresinde bir "yapıntı" olarak pozisyonunu ortaya koymaktadır. Romanda ise bu durum Salih'e yüklenen "yalnız kurt" ve "yurtsuz kartal" nitelendirmeleri ile verilmiştir. Kurt ve kartal havada ve yeryüzünde yalnızlığı ile bilinen iki canlıdır. Salih de Almanya ve Türkiye'de münzevî bir yaşam sürmüştür:

"Yalnız bir kurttu o, sürüsünü yitirmiş, uçsuz bucaksız steplerde doludizgin koşuyordu. Aç ve susuzdu. Yol ekmek, rüzgâr suydu. Boz yelesinin kaldırdığı toz bulutundan kıpkırmızı dili sarkıyordu. Koştukça büyüyordu bulut. Ona karşı duran yok oluyordu. Boz yelesiyle havalandı masal diyarından kurt bulut. Dili donup, çengel bir kartal gagasına dönüştü soğuk memleketlerde. Yelesi kanatlandı. Kartaldı artık kurt. Denizleri aşabilirdi. Belki de bir kartalın pençesi yerden kapmıştı onu. Yurtsuz bir kurttu kartal. Hiçbir yere konmadan dolanıyordu yeryüzünü. Bıkıp usanmadan arıyordu yurdunu. Arada bir avlanıyordu. Havada parçalıyordu avını. Aç kurt sürülerinin yeryüzündeki izlerini takip ediyordu. Kurtların içine dalıp çıktıkları ceylan sürülerinden arta kalanları yok ediyordu" (Şenocak, 2007: 43-44).

Öncelikle bir subay olarak yıllarını "yaban eller"de askerlik mesleği ile geçirmiş olan Salih için sivil hayat, yabancılaşmasını kuvvetlendiren bir argüman olarak değerlendirilmelidir. Salih, Osmanlı topraklarında

doğmuş ve büyümüş hatta Salih'in askerlik mesleğinin başlangıcı yine aynı merkezden gerçekleşmiştir. Fakat bir bireyin asıl yetiştirme olarak okunabilecek gençlik yılları, Salih'in hayatında "Alman terbiyesi" ile gerçekleşmiştir; çünkü gençlik yıllarında Salih, Alman ordusunun bir subayıdır. Salih'in böylesi sıkı bir disiplinden sonra Cihangir'de sessiz bir hayata başlaması, içerisinde büyük umutları barındırır fakat yazarın da Salih'e bir merkez tayin etmeme tasarrufu olarak Salih, eşini de kaybetmesiyle giderek yalnızlaşır.

"Ne kadar sessiz bir şehirdi İstanbul. Hayli vakit almıştı bu sessizliğe alışmak. Berlin'in uğultusu silinmemişti uzun bir süre kulağından. Sanki gökyüzü bile uğuldardı Berlin'de. İstanbul'un pürüzsüz yaz gecelerinde şehrin üzerine serpilen yıldızlar dahi suskundu.

Hayatını bir saatin işleyişi gibi kurmuştu. Askerlikten kalan alışkanlıklarını sivil hayatta da sürdürüyordu. Sabah altı buçukta kalkmak gibi" (Şenocak, 2007: 25).

Salih'in savaşların ortasında sığındığı limanlar, her zaman kadınlar olmuştur. Savaş ve savaşın yıkıcı sonuçları ile birlikte "yurtsuzluk" duygusunu her zaman kadınlarda dindiren Salih'in Berlin'deki "yabancı"lığı, Annette ile evlenmesi ile bir anlamda çözülür. Fakat İstanbul'a dönünce Annette'nin ölümü ile "sudan çıkmış balığa" dönen Salih, "Elena ile tanışana kadar İstanbul'da kendini hep biraz yabancı hissetmiş, insanlarla temas kurmakta zorlanmıştı[r]" (Şenocak, 2007: 37-38). Çağın anahtar kelimelerinden biri olan "yurtsuzluk" kavramı aslında insanların daima varoluşsal evsizlik içerisinde yaşadıklarını, bu sebeple de kolaylıkla "yabancılaşma" yaşayacaklarına işaret etmektedir (Turner, 2014: 42). Nitekim Elena'nın ölümü ile de "mutlak yalnızlığı" hissedecektir. Düştüğü yalnızlık kuyusundan yine bir kadının, Karla'nın eliyle kurtulan Salih için Almanya'da yarım kalan bir aşk hikayesi olan Karla'nın kendisini İstanbul'da bulmasıyla da yeni bir uyanış gerçekleşir. Elena'nın ölümü ile "varoluşsal", "aidiyet", "kimlik" ve savaş sorgulamalarına girerek yalnızlığı gittikçe koyulaşan Salih'in kaybettiği inancı, Karla geri getirecektir:

"Birden Karla'nın çok güçlü olduğunu fark etti. Bu güç ona da sirayet etti. Eve kapanmakla bir yere varılamayacağını kavradı. Kalbinin attığını, damarlarında dolaşan kanın sıcaklığını, zihninde başka birisinin derdine ortak olabilecek bir alakanın uyandığını

fark etti. Tek başına değildi bu dünyada. Vazifeleri, sorumlulukları vardı. Karla yaşamak için evini, yurdunu terk etmişti. Göğsüne zorla takılan sarı yıldız söküp atmış, günlerce saklandıktan sonra, sahte bir kimlikle Almanya'yı ter edebilmişti" (Şenocak, 2007: 112).

Romanın başkişisi Salih'in anılarını yazması, bir aydın ve asker olarak yaşadıklarına sahip çıkmasının örneğidir. Roman, Salih'in anılarını yazmasıyla başlayacak ve süreç, hatıralarını bitirmesiyle de son bulacaktır. Salih'in anılarının merkezinde Berlin vardır. Birinci Dünya Savaşı'na Alman saflarında katılan bir Türk subay, Alman cephesinden Türk cephesindeki filizlenen Alman hayranlığını, savaşın atmosferini ve İkinci Dünya Savaşı'na uzanan süreci yeniden gündeme getirmekte aynı zamanda anıları ile hesaplaşmaktadır. Salih, anılarını yazması ile geçmişin ölü resimlerini canlandırmakla birlikte eşi Annette'nin ölümünden sonra ciddi bir şekilde yeniden peydâ olan yalnızlığını da geçmişi ile paylaşmak ister. Fakat okur Salih'in kişisel tarihinden iki dünya harbini ve harbin koşullarını yalnızca toplumsal ve siyasal tarih çerçevesinde takip edecektir. Savaş ise bireyin düştüğü bunalımların sebeplerinden biri olarak atmosfer görevindedir.

"Hatıralarımı yazmakta geciktiğimi biliyorum. Son günlerde hafızam iyice zayıfladı. Çocukluğumdan beri alışkanlık haline getirdiğim halde günlük tutmakta zorlanıyorum artık. Her sabah kalkar kalkmaz geçmiş günün olaylarını not ederim. Güne berrak bir zihinle başlamanın şartıdır bu. Alman ordularının Ukrayna ovalarında süratle ilerledikleri şu günlerde, maziye düşünmeden edemiyorum. İçine daldığımda bana yaşadığım zaman ve mekânı unutturan o buğulu resimleri konuşturup canlandırmak istedim. Muvaffak olup olamayacağımı bilmiyorum. Ömrüm yeter mi? Yoksa ben de Annette gibi başladığım birçok şeyi yarıda bırakıp gider miyim? Zaman gösterecek" (Şenocak, 2007: 9).

Salih'in anılarını yazması aynı zamanda kendisi ile bir hesaplaşmaya da dönüşecektir. Anıları yazan Salih, anıları yaşayan Salih'ten çoktan uzaklaşmış, ona yabancılaşmıştır. Bu hesaplaşmada Salih'in geçmişi ve şimdiki zamanı arasında "kimlik arayışları", "aidiyet krizi" ve "huzursuzluk", gün yüzüne çıkmıştır. Aslında anıların yazılış süreci bağlamında yazma faaliyeti, bir anda iki olmak mânâsına gelir ki kendi içerisinde yazan el ve onu hayranlıkla izleyen yaratıcı akıl ikileminde-zıtlığında- ortaya çıkan bir benlik bölünmesine işaret eder (Gülsoy,

2016: 46). Bambaşka bir diyalektik ise öte yandan yazarın yazdıklarına yabancılaşması ile birlikte Salih'in anıları içerisinde yeni bir "kişi" yaratması ile de karşımıza çıkmaktadır. Nitekim anlatıcı, anıların yazılış sürecinden yaşamı sorgulayarak "Hatıralarını yazan Salih ile bu hatıraları yaşayan Salih" in farklı olduğunu vurgulamıştır (Şenocak, 2007: 29).

Salih'in anılarını yazarken yaşadığı kimlik sorunsalı ve yabancılaşması, Max Fisch'in eserlerinde de görülen bir problematik olarak da okunabilir. Max Fisch'in de işaret ettiği yazma eylemi, tasarlanan bütün öyküler, bir kimlik oluşturma çabasının ürünüdür (Çağlar, 2020: 276). Nitekim Salih'in anılarını yazma girişimi de bizzat kendi geçmişinden yola çıkarak kimliğini öncelikle arama, sorgulama ve son tahlilde oluşturma gayretidir. Fakat bu gayret, Salih'in kendisine sınırlar belirleyip kendisini de bu sınırlara hapsedmesi olarak okunmamalıdır. Bilakis Salih'in kendisini anlama ve anlatma çabalarının tezahürüdür:

"Hayat, mazi ile ati arasında bocalamaktan mı ibaret? Gününü gün edemeyen, hatırları ile geleceğin belirsiz ufku arasında başıboş bir yolcu, geldiği ve gideceği yerin yabancı, her gece yatağına uzandığında kendisini uyku yerine hayal meyal hatırladığı kişilerin kollarına terk eden gariban gibi hissediyordu" (Şenocak, 2007: 29).

Meriç, aydınının ayırıcı vasfının "tenkit" olduğunu, eleştiren bir zihnin ve eklektik bir tutumun adeta bir turnusol kâğıdı işlevi gördüğünü belirtir (Meriç, 2017: 24). Romanın başkişisi, "yenik, anti-kahraman" Salih, çağının huzursuz bir aydınıdır. Salih'in Almanya'da eğitim almış, Prusyalı bir Türk subay olarak çağına ve çağın "arsız iki çocuğu" iki dünya savaşına bakışı, onaylamadığı durumları eleştirmesi ile bir aydın profili sunar: "Almanya'da Cumhuriyet kuruldu, soytarlık başladı. Ben eski Almanya'nın adamıyım. Bugünden anlamam." (Şenocak, 2007: 79). Fakat bir aydınının düşünceleri uğrunda cesurca savaşması özelliği Salih'te yoktur; Salih kabuğuna çekilmiş, çevresindekilerle iletişimi asgâri düzeye indirmiş, şüpheleri ve korkuları kendisini esir almıştır. Yazar Yahudi bir kadının İkinci Dünya Savaşı'ndaki Almanya'da Yahudi soykırımından kaçarak İsrail'e kaçma hikayesi üzerinden Karla ile, Salih'e cesaret verse de Salih'in cesareti sadece anılarını bitirmekle

kalmaktadır. Sadece “anılarının kahramanı” olmak dahi Salih için azımsanmayacak bir başarı olarak değerlendirilmelidir.

Modern zamanlarda muayyen bir kimliğin imkânsızlığı: Salih’in kimlik arayışı

Modern zamanların romanında “birey”, daima bir sorunsal olarak karşımıza çıkmaktadır. Modernist roman öncesinin determinist ve daha az karmaşık olan bireyi, modernist romanda öngörülemez ve çok yönlü bir çizgiye evrilmiştir. Modernist romanda birey, “kimlikler”inin getirdiği sorumluluklar ve zorunluluklar arasında ontolojik sancılar çekmektedir; modern birey, hem uyumsuz hem de sorumluluk sahibidir; hem kuruntulu hem de aldırılmaz olabilir. Kendisine dayatılan tek bir kimliği veya özelliği taşımak zorunda değildir. Söz konusu durumun, modernliğin dünyayı harekete geçirerek şeylerin kırılganlığını arttırdığı, değişkenlikleri açığa çıkardığı ve onları yeniden biçimlendirme imkânı sağladığı (Bauman, 2005: 175) belirtilirken kimlik mevzusunda da “muayyen” kimliğin “manevra” kabiliyetini azaltabileceğini (Bauman, 2005: 182) vurgulanır. *Alman Terbiyesi* romanının protagonisti Salih de benzeri bir bağlamın çıktısıdır. Böylece “Bütün kavranabilir referans noktalarının kırılganlığı ve geleceğe ilişkin sürekli belirsizlik, zaten darbe yemiş olanları ve diğerleri, yani geleceğin ne getireceğinden emin olamayanlarımızı derin biçimde etkilemektedir” (Bauman, 2005: 184) hükmünden de yola çıkılarak Salih’in tedirginliği, kimlik arayışları özelinde daha anlamlı hâle gelmektedir. Salih, romanın başından sonuna kadar tedirgin, hassas kırılganlıklara sahip, sorgulayıcı, zaman zaman da itaatkâr hem farklı coğrafyalarda karşılaştığı kendisinin farklı yüzleri hem de ruhî gitgelleri ile farklı kimliklere sahip bir yapı arz etmektedir.

Öte yandan göstergelerin göndergeleri ile arasındaki büyük uçurum ve son tahlilde “simulark” evren tasavvuruna kadar gidilen süreçte kimlik kavramının imkânsızlığı, bahsi geçen bozulma ve yıkılmada önemli bir çıktı olarak değerlendirilmelidir. Böylece bireyin içine düştüğü kuyu, ontolojik sorgulamaya da kendisinin itmekle beraber son tahlilde postmodern durumun da kendisine “çözumsuz çözüm” olarak

sunduğu nihilizme kadar ulaşmaktadır. Nitekim kimliğin imkânsızlığı, bir nihilizm örneği olarak da pek tabii okunabilir. Postmodern bağlamın da temel meselelerinden biri olarak devam eden kimlik kavramı, çağın kaçınılmaz meselelerinden biridir: "Mânâdan yoksun ve kendinden geçmiş "postmodern özne" bir kimlik oluşturmak için ne bilincine (Descartes) ne de doğrulamaya (Coleridge) güvenebilir. Çünkü Simulacrum'un toparlayıcı göstergenin içini oyuncu, farklılıkları yok edici rejiminin altında kimlik gibi kesin hiçbir şey olanaklı değildir" (Lucy, 2018: 84).

Meselenin bir diğer yüzü olarak modern zamanların getirdiği zorunlu hareketlilikle birey, tek bir etnolojiye veya coğrafi kimliğe de ait olamayabilir. Postmodern dönemde "dünya vatandaşı" olarak değerlendirilen "yeni insan"ın ayak seslerinin prototipi, modern dönemde çok kimlikli bireyde görülmüştür. İşaret edilen çağın "çok kimlikli birey"i Zafer Şenocak'ın *Alman Terbiyesi* romanının protagonisti olan Salih ile örneklendirilebilir. Salih örneği ayrıca modernliğin müteşekkili ontolojinin de birer temsilidir. Modern zamanların, eski zamanların köken ontolojisinin aksine kendi içerisinde yarattığı modernliği kuran bir ontoloji ile var olduğu görülmektedir (Shayegan,2020: 44). Dolayısıyla yazarın modern zamanları ve özellikle modern bireyi anlamlandırmada Salih örneğini okurun önüne sunması dikkate değerdir.

Alman Terbiyesi romanında Salih özelinden tartışılan Türk- Alman kimliğidir. Yazar 1950'lerden sonra Almanya'ya işçi göçü ile birlikte kimliksel olarak bölünen söz konusu azınlığı, bir öngörü ile iki dünya savaşı arasında işlemiştir. Salih tüm bu süre zarfı içerisinde "varoluşsal düşünme"ye sevk edilerek okurun da bunun üzerine fikretmesi sağlanmıştır. Bu ikilik arasında Salih, "Türk olmak ne anlama gelir, Alman olmak ne anlama gelir?" gibi soruların cevabını arar. Aslında Salih'in tüm hayatı, bahsi geçen ikili kimliğin bir özetidir.

"Kendini Almanya ve Türkiye'ye karşı aynı derecede sorumlu hissediyordu. Ya bu iki memleketin menfaatleri birbiriyle çelişirse, ne yapacak, hangi tarafı tutacaktı? İnsan karpuz gibi ikiye bölünemezdi ki. Bir vücutta iki yürek, bir ağızda iki dil nasıl barınabilirdi?" (Şenocak, 2007: 90)

"Almanca ve Türkçe ne kadar farklı dillerdi. Bu iki dil aynı kafada nasıl barınabilir?" (Şenocak, 2007: 99)

Modern zamanlarda ulus devletinin güçlenmesi teziyle yola çıkan etnolojik kolonileşmenin en önemli çıktısı, devletlerin ordularını güçlendirerek ekonomik ve siyasi hâkimiyet elde etme rekabetidir. Söz konusu tezin ulusal menfaatleri tehdit eden durumlarda çıkmaza girmesi ile dünya savaşları meydana gelmiştir. Bu bağlamda Salih'in iki dünya savaşı arasında benzerine nâdir rastlanabilecek bir pozisyonda, Manastırlı Prusya subayı bir Türk olarak olay ve durumlar karşısındaki tasarrufu, kendi içerisinde tutarsızlıklarla doludur: "Salih böylesi bir durumda hangi ülkenin menfaatine göre hareket etmelidir? Veyahut üçüncü bir yol tutup kendi menfaatini millî menfaatlerden üstün mü görmelidir?" gibi sorular romanın temel gerilimidir.

"Senin vatanın neresi Salih? Doğduğun yeri terk edebilirsin; ama ona asla ihanet etmemelisin. Yerleştiğin yer senin olabilir; ama orada doğmadığını da asla unutmamalısın. Kim söylemişti bu beylik lafları. Bir kitapta okumuş olacaktı herhalde. "Ben Alman'ım," diye kekeledi Salih.

Karla gürültülü bir kahkaha patlattı.

"Siz Türkler fena halde yanılıyorsunuz, Avrupalı olduğunuzu zannederek. Avrupalılar bizleri bile kabul etmediler. Şimdi siz sarıklıları mı kabul edecekler? Sarık kafadan atılmakla yok olmaz ki. Bütün eski albümlerdeki resimlerde duruyor. Onu o resimlerden ve o resimlerin şekillendirdiği hafızadan silmek mümkün mü? Sanki marifet mi Avrupalı olmak? Kan ve barut kokan bir tarihe ortak olmak?" (Şenocak, 2007: 121).

Kimliklerin üstünde bir üst kimlik olarak "Avrupalı"lık tarih boyunca ciddi bir prestij kaynağı olmuştur. Nitekim Avrupa'nın doğuda ve kuzeyde gerçekleştirdiği birçok savaş ve ilhâk o gün için Hristiyanlık, bugün için "Avrupalılık" kimliğinin alanını genişletme gayesinin somut bir kanıtıdır. Öte yandan üstünlük ve kimlik bahsi ötekini konumlandırma ile açıklığa kavuşmaktadır. "Şark"ın karşıt imgesi olan "Garp" kendisini karşıyı her zaman "öteki" olarak konumlandırmış ve kimliksel üstünlüğünü böyle kurmuştur (Said, 2017: 13-17). İkinci Dünya Savaşı bu tezi çürütmüştür. Hitler'in "Üstün Irk" politikası sebebiyle Yahudi kırımını, güncel ve geçmişteki "Avrupalı" tahayyülünün kan ve baruttan

ibaret olduğunu ispatlayarak bu kavramın içini boşaltmıştır. Harvey'in de işaret ettiği söz konusu dönem, enternasyonalizmle milliyetçilik, evrenselcilik ve sınıf politikası arasında her zaman örtülü bir şekilde var olmuş gerilimlerin, mutlak ve istikrarsız çelişkilere dönüştüğü bir dönemdir. Ve bunların arasında Hitler, teknoloji ve mimariyi birleştirerek ölüm kampları inşa ettirmekte, "Âri Irk Üstünlüğü" yöntemini, anavatanın kanla kazanıldığı efsanesiyle birleştirmektedir (Harvey, 1997: 48). Fakat Salih, tüm bunların acımasız bir efsane olduğunun farkında olan bir aydın olarak kendini ne kadar uzak tutsa da iç dünyasındaki hâli hazırda var olan "örtülü gerginlik" dolayısıyla da tam olarak gayesine ulaşamamıştır.

Romanın sonuna doğru okur, modern zamanların son döneminin de ipuçlarına şahit olmaktadır. Kendisi için bir amaç olan bilgi epistemesi, yer ve merkez değiştirmiş, insanoğlu bilginin yıkıcı etkileri ile karşı karşıya kalmıştır. Tüm bu kaosun içinde roman boyunca adeta bir leit motif olarak tekrarlanan "kimlik" kendi içinde de imkânsızlığını doğurmaktadır. Birey için aslanan, kaos içerisinde bir düzeni kendisine yaratmasıdır. Birey, tıpkı Salih gibi, sorgulamalarının cevabını bulamayacaktır. Fakat Salih'in anılarını yazması gibi geçmişle yüzleşmeli, en azından kendisine sorular sormalıdır. Bu bağlamda romanda "modernliğin" varıştan ziyade yolda olmanın fazileti vurgulanmıştır.

Alman Terbiyesi romanında "kimlik" meselesinin romanın temel yapı taşı haline gelmesinde yazar merkezli bir okuma yapılarak da değerlendirilebilir. Çünkü metin, yazarından uzak düşünülemez. Nilüfer Kuruyazıcı'nın Almanya'da Türk yazarlar tarafından oluşturulan edebiyat hakkında seksenli yıllarda henüz kişilikleri oluşmadan Almanya'ya göç etmiş, kendilerini ne Türkiye'ye de ne de Almanya'ya ait hissetmeyen ikinci kuşak yazarlarına eserlerinin, temalarından ve söyleşilerinden yola çıkarak -ailesiyle birlikte 1970'te Almanya'ya gitmesine rağmen- Şenocak'ı da dahil etmek gerekir. Kuruyazıcı, ikinci kuşak yazarların çift kültürlü olduğunu ve yazarlardaki "iki ara"lık sebebiyle sürekli bir "kimlik" arayışı eğilimine dikkat çeker (Kuruyazıcı, 2001: 20). Şenocak'ın "Türk- Alman kimliği" de bizzat Salih tarafından defalarca varoluşsal bir problem zemininde bir leit

motif olarak gündemdedir. Biyografik bir okumada metnin yazarı Zafer Şenocak'ın küçük yaşlarda Almanya'nın Münih kentine yerleşmesi ve burada eğitim alıp Alman vatandaşı, akademisyen ve yazar bir Türk olarak portresi ile romanının kişisi Salih arasındaki bağlantı gözlerden kaçmamalıdır. Elbette yazar, bu romanda kendisini yazmıştır, gibi bir yorum gayet ham bir yorum olarak değerlendirilir fakat yazarın "Duvar"ın yıkılmasıyla Almanya'nın bir kimlik tartışmasına girmesine şahitliği bununla birlikte göç dolayısıyla kendisinin de "bölünmüş bir çocukluk" yaşadığı (Eriş, Öztekin, 2013) düşünüldüğünde yazarın Salih'in düştüğü kendi konumunu varoluşsal olarak sorguladığı ruhî çıkmazlara pek de yabancı olmadığı söylenebilir. Yine bir söyleşisinde Şenocak, kimlik problemini "hem o hem o" olunabileceğini, bu durumun modern dünyanın temel pratiklerinden biri olduğunu da vurgulamaktadır.

"Alman siyasilerin sık sık göçmenleri 'Ya orası ya da burası' diyerek zorlaması geliyor aklımıza..."

Evet, evet... Bu denilenin aksi: 'Ne o, ne de bu' mantığı. Dünyadaki krizler, içinden çıkılmaz sorunlar, böyle zorlamayla oluşuyor. Hem orası hem de burası mantığı, kendini geliştiren ve toplumsal çatışmaya da götürmeyen önemli bir duruş" (Akkaya, 2020).

Salih'in kimlik arayışları ve modern dünyadaki muayyen tek bir kimliğin imkânsızlığı, modern bireyi oluşturan değerlerin, etnolojik ve siyasi pratiklerin farklılığı ölçüsünde değiştiğini, bu yüzden de birey paradigmalarında buyurgan ve tekçi söylemlerden kaçınılması gerektiği sonucu çıkmaktadır. Nitekim Salih de söz konusu sonuç özelinde kimliksel sorgulamalarına belirgin bir cevap beklememiştir. Modernist bir tavırda da benzer şekilde cevaplardan ziyade soru sormanın erdemini vurgulanmaktadır.

Aidiyet Krizi ve İhanet

"Aidiyet krizi" problemi, daima "kimlik" kavramı ile birlikte düşünülmesi gereken bir sorunsaldır. Son tahlilde "aidiyet" soruları, "kimlik" belirleme sürecinin bir parçasıdır. Bauman, "kimlik" kavramının bir "kurgu" olduğu ve dolayısıyla da genelde "kimlik",

özelde ise "ulusal kimlik" fikrinin, doğal yollarla "döllenmemiş" tabii bir biçimde kuluçkaya yatırılmadığını düşünmektedir (Bauman, 2020: 30). Öyleyse "yapay" bir kavram olarak "kimlik", laboratuvarlarda kendiliğinden var olmamakla birlikte varlığını sürdürebilmek için kendini kültür ve diğer dış etkenlere bağlı hissetmektedir. Söz gelimi coğrafya, etnisite yahut kimliğin belirginleşmesinde herhangi bir değer, aynı zamanda pekiştireç haline de gelmektedir. Dolayısıyla "kimlik" kavramını doğrudan tanımlamanın güçlüğü de pek tabiidir; aynı anda denkleme girebilen onlarca değer ve bilinmeyen sistemler oluşabilir. Bu bağlamda Bhabba'nın "evsiz ev" olarak da çevirebilecek "aidiyet" ve "kültür" bağlantıları özelinde tartıştığı, bireyin nereye ait olduğu (Bhabba, 1994: 8) yahut "ara bir form"da mı kendi aidiyetini bulduğu soruları, *Alman Terbiyesi*'nin protagonisti Salih'in düştüğü durumun temel bir örneğini oluşturmaktadır. Tekrar Bauman'a dönüldüğünde Bauman, "kimlik" özelinde kavramın her zaman bir "aidiyet" meselesi olduğunu, kişilerin kendi mukadderatını değiştirecek bir kahraman olmadıkları takdirde, zorunlu kabullerle varlığını sürdürebileceği vurgulamaktadır: "Kimlik fikri aidiyet krizinden ve bu krizin 'olması gereken' ile 'olan' arasındaki uçurumu kapatmak ve gerçeği bu fikir tarafından oluşturulmuş standartlar seviyesine çekmek için tetiklediği çabadan doğmuştur. Bu, gerçeği zehabın suretinde yeniden yaratmaktır" (Bauman, 2020: 30). Salih'in yaşadığı, kimlik arayışlarının gündeme getirdiği bir "aidiyet krizi"dir. Bu kriz Salih'in anılarında çocukluğundan hiç bahsetmemesi ile somutlaştırılabilir: "Sanki başka birinin hayatı gibi uzak geliyordu ona. Kim bilir belki de hayatı boyunca oradan oraya göçerek yabancılaşmıştı kökenine"(Şenocak, 2007: 164).

Şenocak'ın gerek *Tehlikeli Akrabalık* gerek diğer edebî metinlerinin alt zeminlerinden birini "aidiyet krizi" oluşturmaktadır. Zafer Şenocak'ın *Alman Terbiyesi* romanında tartışılan problemlerden biri de "aidiyet" sorunudur. Romanın kurgusal evreninde Salih, ciddi bir kimlik kargaşası yaşamakta ve "kendilik" bilincini oluşturan birçok paradigmanın altında ezilmektedir. Kimlik kargaşası en nihayetinde tek bir kimliğin imkânsızlığı ile bitecektir fakat aidiyet, etnolojik olarak her iki kıyıya da "medcezir" ile devam edecektir.

Salih öncelikle Manastır doğumludur fakat romanda çocukluğuna dair sadece doğumdan bahsedilir; Manastır doğduğu dönem Osmanlı hâkimiyetinde olduğu ve gençliğinin başlangıcında Osmanlı Devleti yıkıldığı için "Osmanlılık" temel bir problematik değildir. Hatta Salih, karşılaşacağı durumun icap etmesi hususunda Osmanlı askerlerine silah çekebileceğini dahi ifade etmiştir: "Çok şükür ecdadımın doğup büyüdüğüm toprakların askerine silah çekmek zorunda kalmadım. Ama mecbur kalsaydım bunu da yapardım" (Şenocak, 2007: 71). Aidiyet krizinde doğduğu toprakların insanlarına "ihamet", düşünsel zeminde ilk gerginliği burada yaşamaktadır. Salih, burada tamamıyla bir Prusya subayının katı ve acımasız emir komuta teamüllerine göre düşünmüştür. Düşünsel zeminde dahi olsa romanın en gergin sahnelerinden birisi olarak bu sahne kabul edilebilir. Fakat zıtlıklarla dolu olan Salih, İkinci Dünya Savaşı'nda, Almanların kendisine en çok ihtiyacı olduğu dönemde de Almanlara "ihamet" etmiştir. Bu görüş İstanbul'da Salih'i takip eden Alman ajanları tarafından bizzat dile getirilir. Salih İkinci Dünya Savaşı çıkar çıkmaz İstanbul'a gelmemiştir. Annette ve Salih, Hitler ve Hitler rejimini onaylamadıklarının bir emâresi bağlamında rejimin varacağı noktayı öngörerek henüz savaş başlamadan Berlin'den ayrılmıştır. Nitekim roman, radyodaki Almanların büyük kayıp verdiği ve Stalingrad'ın düştüğü haberi ile son bulacaktır:

"Bu sabaha karşı Sovyet ordusunun haftalardır abluka altına aldığı Stalingrad şehri düştü. Alman kuvvetlerinin çok ağır kayıp verdiği bildiriliyor."

'Nerede bu Stalingrad bey, bilir misin?'

Salih buğulanmış pencerelerden hareketlenmeye başlayan sokağa bakarak, 'Uzakta,' diye cevap verdi. 'Çok uzakta' " (Şenocak, 2007: 168).

Salih'in "aidiyet krizi", kimlik genelinde roman boyunca leit motif olarak bir sorgulama şeklinde devam etse de eylem olarak Türk kimliğine ihamet edişi ilk kez, Annette ile kilise nikahı kıymasında karşımıza çıkmaktadır. Denilebilir ki romanın aksiyonel en gergin sahnesi de bu sahnedir. Salih, zihinsel olarak kendini bu ana hazırlar ve vaftiz suyunu bir abdest suyu olarak düşünüp benzeşim kurarak bu

travmatik hadiseyi zihinsel olarak hafifleştirir. Bir Alman olan Annette ile evlenmesi problem olarak görülmez çünkü Türk İslam geleneğinde Müslüman erkeklerin gayrimüslim kadınlarla evlenip onları İslam dairesine daveti yasak değil, bilakis teşvik edilmiştir. Fakat doğrudan bir din değişimi olmayıp başka bir dinin usullerine göre nikah kıymak, Salih'e de ağır gelmiştir. Bir daha kiliseye ayak basmaması da hadisenin getirdiği suçluluk psikolojisinin bir yansıması olup Salih için de durum ihanet olarak değerlendirilmiştir. Fakat burada ihanet, kökleri toptan ret değildir. Kendisini yetiştiren komutanına bir minnet duygusudur. Borçlu hissettiği komutanına karşı borcunu böylesi bir taviz ile ödeme şekli planlamıştır.

"Bu törene katılabilmesi için gereken işlemi yaptırmıştı Salih Bey. Hayatının en zor kararıydı belki. Bu kararı verirken kendini yapayalnız hissetmişti. İnançlı bir insan değildi, onun için vaftiz suyunun abdest suyundan bir farkı yoktu ama, işte bu inancsızlık, yerine getirilmesi gereken vaftiz işlemi daha da anlamsızlaştırıyordu. Belki de Annette için yapıyordu bunları. O zaten konuyu hiç açmamış, sanki aralarında böyle bir sorun yokmuş gibi davranmıştı. Bu davranışıyla Salih'i vereceği kararla baş başa bırakıvermişti. Salih'in en içten arzusu, Annette'nin babasını memnun etmektir. Kendini ona karşı borçlu hissediyordu. Üst rütbeli bir amirin gözünden düşmek istemezdi. Onu, batı aleminin son şövalyesini mahcup etmemek gerekiyordu. Bir asker için aslolan buydu. Nikâh töreninden sonra bir daha kiliseye ayak basmamıştı Salih Bey" (Şenocak, 2007: 72).

Aidiyet krizi çerçevesinde değerlendirilmesi gereken bir diğer husus ise Salih'in kendi bilincinde etnolojik medcezir yaşayıp kendini bir sabite indirgediğini düşündüğü zamanlarda bile bilinçaltında dilsel bölünme yaşamasıdır. Bu durum Freudyen bir bakışla dilsel bastırılma olarak da okunabilir. Sanki bazı içsel dirençler, belleğin yeniden canlanmasına karşı savaş veriyormuş gibi onun güçlü bir dış çağırıcı yoluyla bile güçlülükle uyanmasıyla ayırt edilen bir tür unutmaya vardır (Freud, 2016: 56). Salih'in Almanca'yı unuttuğu söylenemez fakat Türkiye'ye döndükten sonra bastırıldığı, anılarını Almanca değil de Türkçe yazma isteğinden bahsi geçen bölünmeyi yaşadığı kolaylıkla anlaşılabilir. Salih kendi kendine ne kadar bir dili dikte etmeye çalışsa da- bir kimliğe ait olma kaygısı ile yanıp tutuşsa da- Salih'in bilinçaltı, Türkçe Almanca arasında adeta bir nöbet geçirir: "Belki de Almanca

yerine Türkçe yazdığı için zorlanıyor, kurmay mektebinde talebe iken dimağında şekillenen lisanın tesiri altında kalıyordu” (Şenocak, 2007: 81).

Salih’in “aidiyet krizi” zıtlıklarla doludur. Salih’in Manastır doğumlu olduğu bilinmektedir fakat romanda ailesine dair hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Almanya’da Prusya subayı bir Türk olarak komutanının kızı Annette ile evlenmesi ile Alman kimliğini pekiştirerek, aidiyet krizini, ailevi/köksel zemine taşır. İstanbul’a döndüğünde de bir “yabancı” gibi tanımadığı bir semtte -bilhassa Cihangir’de- ev tutar ve Annette ile birlikte burada yaşar. İstanbul’da huzur bulacağını düşler hatta eşi Annette de burada vefat ederek Türk topraklarına emanet edilecektir. Romandan ayrı fakat roman kadar önemli, anıların yazıldığı dönem ve anıların geçtiği dönemden iki sayfalık not ile Salih, Türk kimliğine adeta bağlılık yemini olan manifesto niteliğindeki ikinci notla beraber romanın içindeki Salih ile yer yer çatışacaktır: “Asya, Avrupalılar tarafından keşfedilmeyi bekleyen başıboş bir kıta değildir. Biz Türkler ve Japonlar başta olmak üzere, büyük Turan kavimleri, Amerika’nın yerlilerinin kaderini paylaşmayacağız, topraklarımızdan sürülmeyeceğiz, hakkımızı ve hukukumuzu savunacağız” (Şenocak, 2007: 6).

Salih’in “aidiyet krizi” temel çıkmazlarından bir diğeri, kadınlardır. Annette ile evli olmasına rağmen başka kadınlar, Salih’in hayatında her zaman olmuş, Annette ise bunların hepsine göz yummuştur. Bununla beraber anlatıcı, Salih ile Annette arasında sonsuz bir sevgi bağı tesis etmiştir. Fakat Annette(Alman), Salih’in(Türk- Alman) her zaman “ihamet” ine uğramıştır. Salih, hiçbir zaman Annette’ye karşı sonsuz bir “aidiyet” hissetmemiştir; Salih için Annette sevgisi, adeta bir kardeş/dost sevgisi gibidir. Anlatıcı, aşk-evlilik ilişkisinde dahi kararsız, hovarda, bir yere ait olması mümkün olmayan Salih’i, Annette öldükten sonra iki kadında sabit kılmaya gayret etmiştir: Elena ve Karla. Bir İngiliz ajanı olan Elena cinayete kurban gider ve Elena’nın ölümüne çok üzülerak gittikçe yalnızlığının arttığını düşünen Salih, kısa bir sürede toparlanır. Almanya’nın Yahudi zulmünden kaçan ve ansızın kapısına gelen Karla, Salih için yeniden sığınılacak bir limandır. Fakat Karla ise kısa bir zaman sonra İsrail’e gidecektir. Salih, kadınlarla

bir "aidiyet" sağlamaya çalışsa da bu çabası sonuçsuz kalmakla birlikte söz konusu girişimler, çoğunlukla "ihamet" ile sonuçlanmıştır.

Toplumdan Bireye Yayılan Anksiyete: Huzursuzluk

Zafer Şenocak'ın romanının atmosferini "huzursuzluk" oluşturur. Bir kavram olarak "huzursuzluk", genellikle risk ve tehlike ortasında kalan bireyin korku ve endişe gibi duygu durumlarını ifade etmesi ile modern zamanların temel karakteristiğidir. Öncelikle romanın geçtiği iki dünya savaşı arasındaki dönem, huzursuzluk, kaos, savaş, ekonomik iktidarsızlıklarla siyasi çöktüşlere sahne olmuş bir dönemdir. Ulus devlet ideali, çürümüşdür, çağ kendisini yüce aklın yol göstericiliğinden, yüce aklın yok ediciliğine bırakmanın eşliğindedir. Tek tek bireyden topluma yayılan bu gerilim hattındaki fazla enerji birikimi, psikolojik çerçevede kaygı, endişe ve huzursuzluk salgınını tetiklemiştir.

"Çağın huzursuz tanığı" ise Salih'tir. Birinci Dünya Savaşı'na fiilen Prusya subayı olarak katılan Salih, İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanlara "ihamet etmiş", İstanbul'da anılarını yazmaktadır. Savaş, "huzursuzluk" sebeplerinden biridir. Salih, Alman disipliniyle Alman ordusunda bir asker olarak yetişmiştir. Dolayısıyla yıllarca emir komuta zincirinde yaşamak, bireyde fazlasıyla ağır psikolojik etkiler doğurmaktadır. Fakat Salih askerlik mesleğinin getirdiği bu psikolojik yükten "görünürde" uzaktadır. Bir süre sonra meslekten istifa edip çeşitli ticaret işleri dahi yapmıştır. Fakat romanda bir asker olarak huzursuzluk duyduğu anlar onun için de uyanış zamanları olmuştur.

"Kendimi ne kadar bir Prusya zabiti ve Alman milletinin sadık bir azası olarak hissetsem de, Türkiye ile ilgili meselelerde hassasiyetimi hiç kaybetmedim. Hatta gitgide hassaslaştım diyebilirim. Türkiye'ye dışarıdan bakanların o memleketin yepyeni, dünyaya gülümseyen muasır ve medeni çehresine itibar etmeleri ne kadar yüreğime su serpiyorduydu, şarklı ve köhne Türkiye resimleri çizenler de içimi bir o kadar karartıyordu. Onlar için o resimler bir rüya aleminin esrarını temsil etse dahi.

Memleketini terk eden insanın içinde hiçbir zaman kapanmayacak bir yara açılıyor" (Şenocak, 2007: 133).

Aynı Salih, bu düşündüklerinden yaklaşık yirmi yıl sonra "Ben Alman'ım!" (Şenocak, 2007: 121) diyecektir. Salih'teki bu tezat durum, kendi içinde yaşadığı huzursuzluğun da bir yansımasıdır. Huzursuz kişi, gayet tabii eylemleri ve düşüncelerinde tutarsızlık gösterebilir. Söz konusu huzursuzluğun sebebi, çağın getirdiği zorunlulukların bireye yansımalarıdır. Öte yandan Birinci Dünya Savaşı'nı doğrudan konu alan edebî metinler, Türk edebiyatında önemli bir yekûn iken İkinci Dünya Savaşı'nın fiilî etkilerinin kurgusal yansımalarına daha az rastlanır. Benzer şekilde otobiyografik okuma yapıldığında yazarın ailesinin İkinci Dünya Savaşı sonrası Almanya'ya gitmesi ile çocukluktan itibaren savaşın izleri, en azından toplumsal hafızada "Duvar" korkuluğunun bir sabit olarak kalması ile ilişkilendirilebilir. Bu sebeple anıları yazan Salih ve anıları yaşayan Salih için Türkiye, huzurun keşfidir. Salih, Berlin'in ve Berlin'de yaşananları bir an önce unutmak isteyecektir fakat ruhî kaygılar peşini bırakmayacaktır.

"Berlin, Berlin'de kaldı, ben İstanbul'dayım artık, diye yatıştırmaya çalıştı içindeki huzursuzluğu" (Şenocak, 2007: 50).

"İstanbul'a geldiğinden beri Berlinli Salih Bey'in yerini, iç dünyasında belki her zaman var olmuş, ama bu varlığını dış alemden hep gizlemiş bir başka Salih Bey almıştı" (Şenocak, 2007:55).

"Vereme yakalanmış olabilir miyim acaba? Göğsünü yokladı, derin nefes alıp verdi. Evham işte, babadan kalma bir huy" (Şenocak, 2007: 54).

Salih'in kaygılarının bir diğer yönü hem Türk makamları tarafından Muharrem aracılığıyla hem İngiliz makamları tarafından Elena aracılığıyla hem de Alman makamları tarafından Gestapo subayı Brunner aracılığıyla takip edilmenin verdiği yüküdür. Salih, kendisinin devletler tarafından bir tehdit unsuru olabileceğini, aldığı askerî eğitimden dolayı tahmin etmektedir. Söz konusu durum da hâli hazırdaki mevcut kaygılarını arttırmakta, onu iletişimsizliğe sevk etmektedir: "İzlenilmek ve jurnallenmek korkusuyla yanına yaklaşan herkesi tedirginlikle karşılamış, bu tavır da yabancı olduğu bu şehirde hayli yalnızlaşmasına yol açmıştı." (Şenocak, 2007: 69).

Romanının baş kişisi Salih için "huzursuzluk" hâli son tahlilde bir neden değil, sonuçtur. Salih'in huzursuzluğu, kendisine merkez arar

iken çağın getirdikleri ile savrulmasının bir sonucudur. Dolayısıyla söz konusu durum, içine düştüğü süreç ve yaşadıklarının bir çıktısıdır. Bununla beraber "huzursuzluk", modern zamanların bireyi ile sık sık birlikte anılmaktadır.

Sonuç

Zafer Şenocak'ın *Alman Terbiyesi* romanının protagonisti, Manastır doğumlu, Almanya'da yetişmiş fakat "eve dönüş"ü İstanbul ile sağlamış, iki dünya savaşına asker kimliği ile şahit olmuş fakat her zaman kendisini kimlik ve aidiyet krizi içerisinde huzursuz hissetmiş, modern zamanların "yeni birey" inin bir örneğidir. Söz konusu "yeni birey" değişen ve dönüşen dünyanın gerçeklik algısının ürünüdür. Modern zamanların öncelikle yıktığı "büyük anlatılar" içerisinde, neden sonuç ilişkisine dayalı determinist bilimdir. Modern zamanların bireyini oluşturan bilim değil, savaşlarla deneyimlenen "bilimsel" yıkıcılığın ardında bıraktığı, bir nevi bilimin müsebbibi olduğu enkazdır. Nitekim modern zamanların sıklıkla atıf yaptığı tek bir doğrudan ziyâde "hem o hem o" olunabileceği yeni bir gerçeklik algısıdır. Tüm bu süreçte daima başat role sahip olan birey, bahsi geçen enkazın altından kendisine yüklenen onlarca bileşen altında, kendisini doğrudan bir kimliğe mahkûm etmenin beyhude bir çaba olduğunu fark ederek çıkacaktır.

Alman Terbiyesi romanının baş kişisi Salih merkezinde bireyin modern zamanlarda deneyimlediklerini, iki büyük dünya savaşı arasında, uzun bir zaman diliminde, askerî bir kimlikle, bir nevî ateş hattında tecrübe etmektedir. Salih, Türk ve Alman kimlikleri ve bu kimliklerin bileşenleri altında ezilmekte, kimlik ve aidiyet krizi yaşamaktadır. Salih'in atmosferinde bahsi geçen problematiklerin bir sonucu olarak "huzursuzluk" faktörü bilhassa üzerine düşülmesi gereken bir unsurdur. Çünkü modern zamanların "yeni birey"i içine düştüğü kargaşadan dolayı mutlak surette huzursuzdur. Denilebilir ki modern çağların temel bileşeni huzursuzluktur. Bu bağlamda Salih'in huzursuzluğu romanda bizzat vurgulanan kimlik ve aidiyet krizinin bir çıktısıdır.

Ayrıca *Alman Terbiyesi* romanı, biyografik eleştiri bağlamında yazar ve roman kişisi arasında bağlantılar kurularak okuma imkânı da

vermektedir. Yazarın Salih ile doğrudan kendisini yazdığı epey ham bir değerlendirme olmanın yanı sıra, metnin anlamlandırılması sürecinde Salih ve Şenocak arasındaki Almanya'ya göç durumunun ortaklığı gözlerden kaçırılmamalıdır. 1950'lerle birlikte Türkiye'den Avrupa'ya göç etmek durumunda kalan ailelerin zamanla gittikleri yerlerde daimî ikâmetleri ve hem Türk hem de Avrupa kimlikli neslin burada yetişmesi dolayısıyla yeni bir sosyolojik hâdise meydana gelmiştir. Göç eden ailelerin yaşadığı sorunlar, bu sorunları deneyimleyen yazarlar tarafından bizzat deneyimlenmiş ve eserlerde yer bulmuştur. Böylece Şenocak'ın kurgu macerasındaki kimlik problemi ve "Göç Edebiyatı"nın içerisinde yazarın durduğu noktayı, örnek bir durum özelinden de değerlendirmek mümkündür.

Kaynakça

Akkaya, Kadri (2020). "Berlin'i Vatan Hissetmem İçin Üsküdar'ı Unutmam Gerekmiyor". <https://www.dunyabizim.com/soylesi/berlin-i-vatan-hissetmem-icin-uskudar-i-unutmam-gerekmiyor-h25208.html> [Erişim Tarihi: 13.04.2021].

Aytaç, Gürsel (1995). *Edebiyat Yazıları*. 3. Ankara: Gündoğan.

Balcı, Yunus (2021). "Tanzimat Romanında Modernleşme Tarzı Olarak "Kahraman" ın Yabancılaşması Meselesi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. 30: 87-96.

Bauman, Zygmunt (2005). *Bireyselleşen Toplum*. Yavuz Alogan (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.

Bauman, Zygmunt (2020). *Kimlik*. Mesut Hazır (Çev.). Ankara: Heretik.

Berger, Peter; Luckmann, Thomas (1991). *The Social Construction of Reality*. England: Penguin Books.

Bhabba, Homi K. (1994). *The Location of Culture*. New York: Routledge.

Çağlar, Murat (2020). " 'Kesin Tasarılar Yapmamalısın' Andorrallı", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. C.19. S.2: 276-285.

Ecevit, Yıldız (2016). *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*. İstanbul: İletişim.

Eriş, Tuğba; Öztek, Çiçek (2013). "Zafer Şenocak: "Tarihin Kurgusallığını Edebiyatta Çözüyorum, Yoksa Tarih kitapları Yazardım", *Oggito*. <https://oggito.com/icerikler/zafer-senocak-tarihin-kurgusalligini-edebiyatta-cozuyorum-yoksa-tarih-kitaplari-yazardim-/3533> [Erişim Tarihi: 11.05.2021]

Freud, Sigmund (2016). *Sanat ve Edebiyat*. Emre Kapkın, Ayşen Tekşen(Çev.). İstanbul: Payel.

Giddens, Anthony (2020). *Modernliğin Sonuçları*. İstanbul: Ayrıntı.

Gülsoy, Murat (2016). 602. *Gece*. İstanbul: Can.

Harvey, David (1997). *Postmodernliğin Durumu*. Sungur Savran (Çev.). İstanbul: Metis.

Kuruyazıcı, Nilüfer (2001). "Almanya'da Oluşan Yeni Bir Yazının Tartışılması", *Gurbeti Vatan Edenler Almanca Yazan Almanyalı Türkler*. Mahmut Karakuş, Nilüfer Kuruyazıcı (Haz.). Ankara: Kültür Bakanlığı.

Lucy, Niall (2018). *Postmodern Edebiyat Kuramı*. Aslıhan Aksoy (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.

Marx, Karl (2013). *El Yazmaları*. Murat Belge (Çev.). İstanbul: Birikim.

Özkütükçü, Hakan (2016). *1923-1946 Yılları Arasında Yayımlanan Türk Romanında Askerler*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.

Said, Edward (2017). *Şarkiyatçılık*. Berna Yıldırım (Çev.). İstanbul: Metis.

Sakallı, Cemal (2006). "Türk Göçmen Yazınında Türk Kültürünün İzleri", *Littera Edebiyat Yazıları*. C.18. Cengiz Erten (Haz.). Ankara: Ürün. 163-164.

Sazyek, Hakan (2008). *Abdülhak Şinasi Hisar'ın Romanlarında Özel Yabancılaşma*. Ankara: Hece.

Sazyek, Hakan (2015). *Roman Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Hece.

Shayegan, Daryush (2020). *Yaralı Bilinç*. İstanbul: Metis.

Simmel, George (2009). *Bireysellik ve Kültür*. Tuncay Birkan (Çev.). İstanbul: Metis.

Şenocak, Zafer (2007). *Alman Terbiyesi*. İstanbul: Alef.

Tilbe, Ali (2015). "Göç/Göçer Yazını İncelemelerinde Çatışma ve Göç Kültürü Modeli", *Turkish Migration Conference 2015 Selected Proceedings*. London: Transnational Press. 458-466.

Turner, Bryan (2014). *Klasik Sosyoloji*. İdil Çetin (Çev.). İstanbul: İletişim.

Yalçın, Alemdar (1998). *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı*. Ankara: Günce.

Yeşilada, Karin Emine (2008). "'Göçmen İşçi Yazını' Ya Da : Now Turkish Is It?", *Çağdaş Türk Yazını*. Zehra İpşiroğlu (Haz.). İstanbul: Toroslu. 205-230.

